

Luova kirjoittaminen voi tukea ammatillista kehittymistä

Anne Martin

Lectio praecursoria kasvatustieteen väitöskirjaan ”Draw with words, write myself” – Supporting teachers’ professional development in creative writing communities, Jyväskylän yliopistossa 25.9.2021.

Jo ennen kuin osasin lukea tai kirjoittaa, kerroin vanhemmilleni, että pääni sisällä on hurjan paksu kirja, jonka haluan isona kirjoittaa ulos. Lapsuudessani tarinat, runot ja laulut olivat toinen kotini. Aloittaessani koulun huomasin pian, että kirjoittaminen ja lukeminen oli minulle helppoa. Kirjoittamistaito mahdollisti sen, että saatoin heittäytyä mielikuvitukseni valtaan sepittämällä tarinoita ja lukemalla niitä muille. Se oli kuin leikkimistä. Yhdeksänvuotiaana sain kummitädiltäni elämäni ensimmäisen oikean päiväkirjan. Kirjoittamisesta tuli myös keino purkaa ajatuksia ja tunteita. Seuraavat katkelmat kuvaavat väitöstutkimukseeni osallistuneiden opettajien lapsuusmuistoja kirjoittamisesta:

Kirjoittaminen maailman ja tiedon haltuunottona on ollut jo varhain yksi selkeä motiivi sanojen ylöskirjaamiselle

Universumi raottaa inspiraation verhoa ja mieleeni tulvii tarinaa. Nopeamin kuin saan sitä paperille.

Opettaja luki aineeni luokalle, katsoi minuun ystävällisesti ja sanoi: - Sinusta voisi hyvinkin tulla kirjailija.

Kymmenen sivun kirje, kyllä siinä todella pystyi pohtimaan ajatuksiaan ja tekojaan.

Muun muassa tällaisin sanoin tutkimukseeni osaa ottaneet opettajat kuvailivat siis lapsuuden- ja nuoruudenaikaista suhdettaan kirjoittamiseen. Kenties osa teistä lukijoistakin muistelee lapsuuden luovuutta haikein mielin.

Kirjoittamisen flow, inspiraatio ja innostus vaihtuvat ajan kuluessa monella kuitenkin tyhjän paperin kammoon ja epävarmuuteen, ja osalla arjen kiireet vievät mukanaan. Luova kirjoittaminen jää monella meistä taka-alalle, kun vartumme. Opiskeluteksteissä ja työmaailman kirjoitusviestinnässä säännöt ja raamit ovat usein kapeat, ja tilaa luovuudelle ei ole niin paljon kuin lapsuudessa. Myös monella tutkimukseni opettajista suhde kirjoittamiseen muuttui, kuten seuraavista katkelmista voi nähdä.

Ääni on hukassa.

Pelko estää aloittamasta.

Mulla oli monta vuotta et mä en kirjottanu oikeestaan ollenkaan.

Luova kirjottaminen, niin se tyrehtyi yliopisto-opintoihin. Siellä sitten tapahtu jotain, että mä menin ihan kipsiin ja lukkoon.

Aikuisuuden kynnyksellä minäkin aloin epäillä kirjoittajan kykyjäni ja miettiä, pitäisikö haave kirjoittamisesta haudata. Pitäisikö hakeutua oikeisiin töihin, joista yhteiskunta hyötyisi. Päädyin opiskelemaan opettajaksi. En keksinyt silloin, enkä tänäkään päivänä, tärkeämpää ammattia. Valmistuinkin kymmenisen vuotta sitten luokanopettajaksi, mutta en päätynyt työskentelemään kouluilla. Sen sijaan sain töitä Jyväskylän yliopistolla tutkimus- ja kehittämisprojekteissa. Pääsin työskentelemään monenlaisissa oppimista, ammatillista kehittymistä ja opettajuutta käsittelevissä projekteissa.

Kaipuu kirjoittamiseen

Akateemisessa maailmassa väitöskirja on eräänlainen lähes pakollinen askel urapolulla. Harkitsinkin ensimmäisten työvuosieni aikana väitöskirjan tekemistä erilaisiin hankkeisiin, mutta tunsin silti jonkin puuttuvan. Kuusi vuotta sitten näihin aikoihin se jokin löytyi. Olin aloittanut kirjoittamisen opinnot töiden ohessa ja ryhtynyt pitkän tauon jälkeen kirjoittamaan kaunokirjallisuutta tavoitteellisesti. Mitä enemmän opin kirjoittamisen tutkimuksen teoriasta ja mitä enemmän kehityin kirjoittajana, sitä voimakkaammin kirjoittaminen alkoi vaatia lisää tilaa elämässäni. Samaa kirjoittamisen kaipuuta kokivat tutkimukseeni osallistuneet opettajat:

Kipinän toivoisi syttyvän uudelleen.

Löytäisin ääneni kirjoittajana.

Saisin ”pään auki” kirjoittamiselle.

[...] aina ajatellu et haluais niinku enemmän kirjottaa.

Näin kokivat siis monet tutkimukseeni osallistuneet opettajat, jotka hakeutuivatkin kirjoittamisharrastuksen tai kirjoittamisen opintojen pariin löytääkseen ajan ja paikan kirjoittamiselle. Minun kohdallani muutos oli vieläkin isompi: päätin yhdistää väitöskirjatutkimukseni kiinnostukseni ammatillisen kehittymisen tukemiseen ja intohimoni luovaan kirjoittamiseen. Siitä alkoi matka, joka johdatti minut tähän hetkeen, väitöskirjan valmistumiseen – nyt yksi luku elämässäni on päättymässä. Mistä siis tutkimuksessani on ollut kyse?

Tutkimuksen keskiössä tarinat kirjoittamisen yhteisöistä

Jos minun pitäisi tiivistää tutkimukseni tarkoitus pariin virkkeeseen, tekisin sen näin: Tutkin opettajien kokemuksia siitä, millaista on osallistua luovan kirjoittamisen ryhmään tai kirjoittamisen opintoihin. Olen erityisen kiinnostunut siitä, millaista ammatillista kehittymistä tällaisissa luovan kirjoittamisen yhteisöissä voi tapahtua. Olen väitöskirjassani kiinnostunut myös siitä, millaisia tarinoita opettajat kertovat omasta suhteestaan kirjoittami-

seen. Tutkimani kaksi kirjoittamisen yhteisöä ovat Ope kirjoittaa! -opettajien luovan kirjoittamisen ryhmä sekä Jyväskylän avoimen yliopiston kirjoittamisen perusopinnot.

Ope kirjoittaa! on pilotoimani luovan kirjoittamisen ryhmä, jonka ohjaajana toimin reilun lukuvuoden ajan vuosina 2016 ja 2017. Ryhmässä yksitoista peruskoulun opettajaa kokoontui yhden tai kahden kuukauden välein tekemään erilaisia luovan kirjoittamisen tehtäviä, keskustelemaan kirjoittamisesta ja opettajuudesta ja jakamaan pedagogisia ideoita ja elämäkokemuksia. Väitöskirjani ensimmäisessä osatutkimuksessa keräsin opettajilta kaunokirjallisia tekstejä, joissa he kuvailevat suhdettaan kirjoittamiseen ja kirjoittamisen opettamiseen. Väitöskirjani toisessa osatutkimuksessa haastattelin Ope kirjoittaa! -ryhmän opettajia viimeisen tapaamiskerran jälkeen. Haastattelussa ja luovissa teksteissään he kuvailivat sitä, miten he kokivat luovan kirjoittamisen ryhmän vaikuttaneen kokonaisvaltaiseen ammatilliseen kehittymiseensä.

Toinen tutkimani yhteisö on Jyväskylän yliopiston avoimen yliopiston 30 opintopisteen kokonaisuus ”kirjoittamisen perusopinnot”. Opintoihin kuuluu useita kursseja, joilla muun muassa tehdään kaunokirjallisia ja luovia kirjoitustehtäviä. Keräsin kolmannen osatutkimuksen tutkimusaineiston vuonna 2017 viideltä kirjoittamisen opinnot suorittaneelta opettajalta. Aineistona olivat opettajien hakukirjeet, eli luovat kirjoitelmat, joilla he olivat päässeet opintoihin, sekä yksilölliset haastattelut. Haastatteluissa opettajat kertoivat suhteestaan kirjoittamiseen ja kirjoittamisen opettamiseen, sekä pohtivat sitä, miten kirjoittamisen opinnot olivat yhteydessä heidän ammatilliseen ja henkilökohtaiseen kehittymiseensä. Tutkimukseeni osallistuneilla opettajilla oli monia eri syitä ottaa osaa kirjoittamisen yhteisöihin. Seuraavissa aineistolainauksissa niistä joitakin:

[...] löytää keinoja auttaa lapsia työssäni.

[...] pitämään huolta hyvinvoinnistani.

[...] mahdollisuus sekä työn että oman elämän ajatusten työstämiseen.

Kaipaen samanhenkisten seuraa, palautetta vertaisyhteisöltä.

[...] testata rajojaan ja ehkä ajoittain myös kokea onnistuminen elämyksiä.

Uutta virtaa omaan suhteeseeni kirjoittamista kohtaan.

Kerronnallinen ote tutkimusta rikastuttamassa

Väitöskirjani tulokset perustuvat kolmeen osatutkimukseen, joissa käytin aineistona haastatteluja ja opettajien luovia kirjoitelmia. Näitä aineistoja analysoin kahden vaiheen kautta: Ensin loin aineistosta teemoja, jotka kuvasivat opettajien kertomia kokemuksia. Sen jälkeen omaksuin tarinankertoja-tutkijan roolin ja loin teemoittelun pohjalta kaunokirjallisia tekstejä, jossa kerrotaan analyysin tuloksista. Pääsin siis soveltamaan luovan kirjoittamisen otetta tutkimusartikkeleissani. Raportoin tuloksista ensimmäisessä artikkelissa runon, toisessa proosan ja kolmannessa draaman keinoin. Nämä sanataidetekstit ovat syntyneet vuorovaikutuksessa alkuperäisten aineistojen kanssa:

Runo on muodostettu kokonaan opettajien tekstiotteiden pohjalta. Tämä ote on ensimmäisestä artikkelistani. Eri rivit edustavat eri opettajien tekstiotteita, ja olen asetellut ne runon muotoon:

*I would draw with words
write myself
a chance to process work and personal life
I could share something about myself with others
learn to know the others better
step in front of people and truly be myself
I would see myself in their eyes
the image starting to shape in my eyes as well
(Ote 1. osatutkimuksessa tehdystä runosta.)*

Proosatekstissä olen yhdistellyt omaa kirjoitustani ja opettajien ilmauksia, ja tässä toisen artikkelin otteessa lainatut ilmaisut on kursivoitu, jotta ne erottuisivat minun kirjoittamastani tekstistä:

Once again, I have learned something new and gained new building blocks for this adventure called life. For the past year, I have been collecting stories, experiences and great and small moments within me to share with others. These meetings have given me a chance to write and discuss writing with other teacher writers. I came here on my own, but I discovered that there is a special power in sharing and peer support. It has been important to see that others are faced with the same questions, that others carry something within themselves as well. (Ote 2. osatutkimuksessa kirjoitetusta proosatekstistä.)

Draamadialogi on muokattu haastattelujen aineistolainauksien pohjalta niitä muokkaamalla ja uudelleenjärjestelemällä. Tässä otteessa kolmannelta artikkelista huomaatte sulkeista, miten olemme rikastaneet dialogia luovan kirjoittamisen keinoin:

Erika (smiling): Writing is kind of liberating, and I've discovered the experience of flow again.'

Sofia: I don't, for example, notice time passing. It's a harmonious state.

Olivia (nodding): Like, how's it possible, time just flies by!

Sofia: Exactly! But then when I stop writing and get up, I feel energised.

Erika: And when I go back to what I've written and look at my work, I sometimes can't even believe that I actually wrote this.

Helena: Each time I started, I enjoyed it and afterwards I felt lighter in every way.

Olivia (sits quiet for a while): When you experience that feeling of succeeding, it definitely has a positive impact on your mood and so on your well-being, too. (Other writers nodding, smiling, reminiscing quietly on similar memories of flow.)

(Ote 3. osatutkimuksessa luodusta draamadialogista.)

Näin luova kirjoittaminen ei ole ollut pelkästään tutkimukseni kohde, vaan myös akateemisesta valtavirrasta poikkeava uniikki työskentelytapa. Tutkimustani voidaankin kuvailla narratiivisena eli kerronnallisena. En ole pyrkinyt tekemään laajoja yleistyksiä. Sen sijaan olen syventynyt tutkimushenkilöideni tarinoihin voidakseni ymmärtää paremmin tutkimiani ilmiöitä.

Ammatillisen kehittymisen tarinalinjat

Seuraavaksi kerron tutkimuksen tuloksista. Kirjoittaminen tarjosi opettajille väylän tarkastella elämäänsä erilaisista näkökulmista. Kirjoittaessaan opettajat saattoivat palata menneeseen tai suunnata katseen kohti tulevaa. Kirjoittamisen yhteisöissä oli myös tilaa syventyä tunteisiin ja heittäytyä luomaan uutta. Lisäksi kirjoittamisen yhteisöissä opettajat saivat tärkeäksi kokemaansa vertaistukea sekä uusia ideoita omaan työhönsä. Väitöskirjani yhteenvedo-osassa, eli tässä kirjassa, jota pidän kädessäni, olen tiivistänyt tärkeimmät tulokset kolmeen teemaan, joita kutsun tarinalinjoiksi. Tarinalinjat kertovat ammatillisen kehittymisen osa-alueista, jotka nousivat esiin opettajien kokemuksissa.

Voimaantumisen ja palautumisen tarinalinja pitää sisällään opettajien kokemuksia kirjoittamisen flowsta ja inspiraation tuomasta energiasta. Luovan työskentely tarjosi opettajille myös irtiottoja arjesta opettajan hektisen työelämän keskellä:

Kirjoittamisen opiskelu toi semmosta vastapainoa ja energiaa ja iloa elämään.

Kirjoittaminen on semmost vapauttavaa, ja mulla on löytyny uudestaan se flown kokemus tavallaan.

Jokaisen kirjoittamisillan jälkeen olo on ollut hyvä ja kevyt.

Kirjoittajana ja opettajana oppimisen tarinalinja muodostui opettajien kertomista pedagogisista oivalluksista ja opettajan työn pohtimisesta ja luokkahuonetoiminnan kehittamisestä. Tarinalinjaan kuuluvat myös kokemukset kirjoittajana kehittymisestä ja kirjoittajuuteen liittyvät uudet oivallukset:

Jotenkii ymmärtää sitä oppilaan näkökulmaa taas paremmin.

Kirjoittaja-opettajuutta piristävä, tulee ajateltua vähän toiselta kantilta eikä uraudu itse samoihin tapoihin.

Mun kirjoittajan itsetunto on vahvistunu ihan mielettömästi.

Identiteettityön tarinalinja kertoo henkilökohtaisesta ja ammatillisesta kasvusta, minuuden rakentumisesta ja oman elämänpolun reflektoinnista. Omien elämäkokemusten jäsentäminen ja pohtiminen sekä tunteiden ja ajatusten sanoittaminen nousivat tärkeiksi opettajien kokemuksissa:

Sai tunnelmoida varhaislapsuuden muistoilla. Ne on mulle tosi terapeutisia.

Kirjoittaminen on avannut silmiä. En ole tohtinut kirjoittaa arimmista asioista, olen vain sivunnut niitä. Samalla olen kuitenkin työstänyt elämäni.

Lähdin ehkä etsimään opettajuutta ja kirjoittamista. Jouduin itseni äärelle.

Nämä kolme tarinalinjaa kuvastavat sitä, miten luovan kirjoittamisen yhteisö voi tukea ammatillista kehittymistä kokonaisvaltaisesti. On kuitenkin huomioitava, että jokaisen tutkimukseeni osallistuneen opettajan tarina on ollut erilainen. Esimerkiksi, toisille vertaistuki ja sosiaaliset kohtaamiset olivat ammatillisen kehittymisen kannalta yksi tärkeimmistä tekijöistä. Toiset taas painottivat itsenäistä työskentelyä. Monen tutkimukseeni osallistuneen opettajan luovan kirjoittamisen polulle mahtui myös kompastuskohtia. Joskus vaikeasta aiheesta kirjoittaminen sai aikaan alakuloisen olon. Eikä se flowkaan aina löytynyt: joskus kirjoittaminen oli tahmeaa ja tehtävänantoon oli vaikea tarttua. Kirjoittaminen onkin aina eräänlainen matka, jolle lähtiessä ei välttämättä tiedä, mihin päätyy, ja joka ei aina etene suoraviivaisesti lähtöpisteestä maaliin. Esimerkiksi näin opettajat pohtivat omia kirjoittajapolkujaan:

Sitte hoksaa sen, että toisella on toisen kirjottajapolku, ja mulla on mun oma.

Et nää on ollu kyllä semmonen eheyttävä kokemus, mut myös raskas.

Just niinku et ottaa semmosen niinku semmosesta jostain näkymättömästä haamusta ja kirjoittaa sen näkyväks.

Varmaan vuos sitten oli semmonen, että niinku tuleeko sitä tekstiä ollenkaan ja että löytyykö sitä kirjoittamista. Nii sitte niinku oli ihan hauska huomata, että se on varmaan kuitenkin koko ajan ollu siellä, mutta sitte se ei oo vaan päässy esille.

Luova ilmaisu ammatillisen kehittymisen tukena

Edellä olen esitellyt tutkimukseni lähtökohtia, menetelmää ja tuloksia. Mitä sitten tutkimuksestani voidaan oppia? Ensinnäkin, olen huomannut, että tutkijan työssäänkin oma persoona saa näkyä, ja että luova ilmaisu voikin olla rikkaus akateemisessa maailmassa. Toivon, että tarinankertojan rooli opettajien tarinoiden analyysoijana on mahdollistanut sen, että olen voinut kertoa opettajien kokemuksista samastuttavasti, tunteita herättävästi. Toivon, että työni puhuttelee lukijaa ja herättää kiinnostuksen tavalla, johon akateeminen teksti ei perinteisessä muodossaan aina yllä.

Toiseksi, tutkimukseni kannustaa opettajia luovaan kirjoittamisilmaisuun paitsi itsensä, myös oppilaidensa vuoksi: Nykypäivän ja tulevaisuuden koulussa korostuvat sellaiset taidot kuin luova ajattelu, vuorovaikutus- ja viestintäosaaminen ja hyvinvointiosaaminen. Luova kirjoittaminen eli sanataide voi olla yksi keino tukea tällaisia laaja-alaisia taitoja. Tutkimukseni aineistonkeruu ajoittuikin mielenkiintoiseen ajankohtaan: vuonna 2016 otettiin käyttöön nykyinen perusopetuksen opetussuunnitelma, joka korostaa edellä mainittuja taitoja. Opettajat voivat siis hyötyä kirjoittamisen yhteisöistä myös pedagogisesti: monipuoliset kirjoittamisilmaisuuden muodot voivat rikastaa jokaisen opettajan omaa opetusta ja ehkäpä sitä kautta innostaa oppilaita ilmaisemaan itseään uusin keinoin.

Ennen kaikkea olen oppinut, että ammatillinen kehittyminen – niin opettajana, kirjoittajana kuin tutkijanakin – on elämänmittainen laaja prosessi. Siihen kietoutuu paitsi työelämän osaaminen ja kokemukset, myös henkilökohtainen elämä tunteineen ja tarinoineen.

Työelämämme ei tapahdu tyhjiössä

Elämäkokemuksemme ja yksityiselämämme tapahtumat ovat yhteydessä siihen, miten työtämme teemme. Esimerkiksi vaikea sairaus, ihmissuhdekriisit tai perhe-elämän haasteet vaikuttavat siihen, kuinka paljon jaksamme panostaa uusien työtehtävien opettelemiseen ja kuinka moneen työpaikan kehittämistiimiin kykenemme osallistumaan. Toisaalta työelämän haasteet vaikuttavat myös vapaa-aikaamme: kuormittava tilanne työpaikalla voi pitää meitä valveilla seuraavana yönä ja vaikuttaa siten jaksamiseemme. Siksi on tärkeää huomioida, että ammatillinen kehittyminen pitää sisällään myös tunne-elämän kokemuksia sekä niiden käsittelyä ja purkamista. Näihin ammatillisen kehittymisen osa-alueisiin luova kirjoittaminen voi olla tärkeä työväline riippumasta ammatista.

Koska luova kirjoittaminen näyttäisi olevan erinomainen ja kustannustehokas keino ammatillisen kehittymisen tukemiselle, voisi luovaa kirjoittamista hyödyntää nykyistä enemmän esimerkiksi opettajien perustutkinto- ja täydennyskoulutuksessa. Luova kirjoittaminen voisi tukea ammatillista kehittymistä yli ammattirajojen. Tutkimukseni nojalla voin sanoa, että olisi tärkeää, että kirjoittajat pääsevät myös keskustelemaan vertaistensa kanssa. Luovan kirjoittamisen yhteisöissä jakamaan ajatuksiaan sekä kirjoittamiskokemuksiaan muiden kanssa. Sillä me ihmiset opimme ja kehitymme yhdessä.

Kursivoidut lainaukset ovat otteita Martinin keräämästä haastattelu- ja kirjoitelma-aineistosta.

Väitöskirja

Martin, Anne (2021). *"Draw with words, write myself": Supporting teachers' professional development in creative writing communities*. Jyväskylä: University of Jyväskylä. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-8824-1>

KT Anne Martin työskentelee opettajankouluttajana ja tutkijatohtorina Jyväskylän yliopiston Kasvatustieteiden ja psykologian tiedekunnassa.